

STUDIEN OVER BORNEO EN DE DAJAK'S OF ZOOGENAAMDE „KOPPEN-SNELLERS” VAN DIT EILAND ,

DOOR

A. W. M. VAN HASSELT.

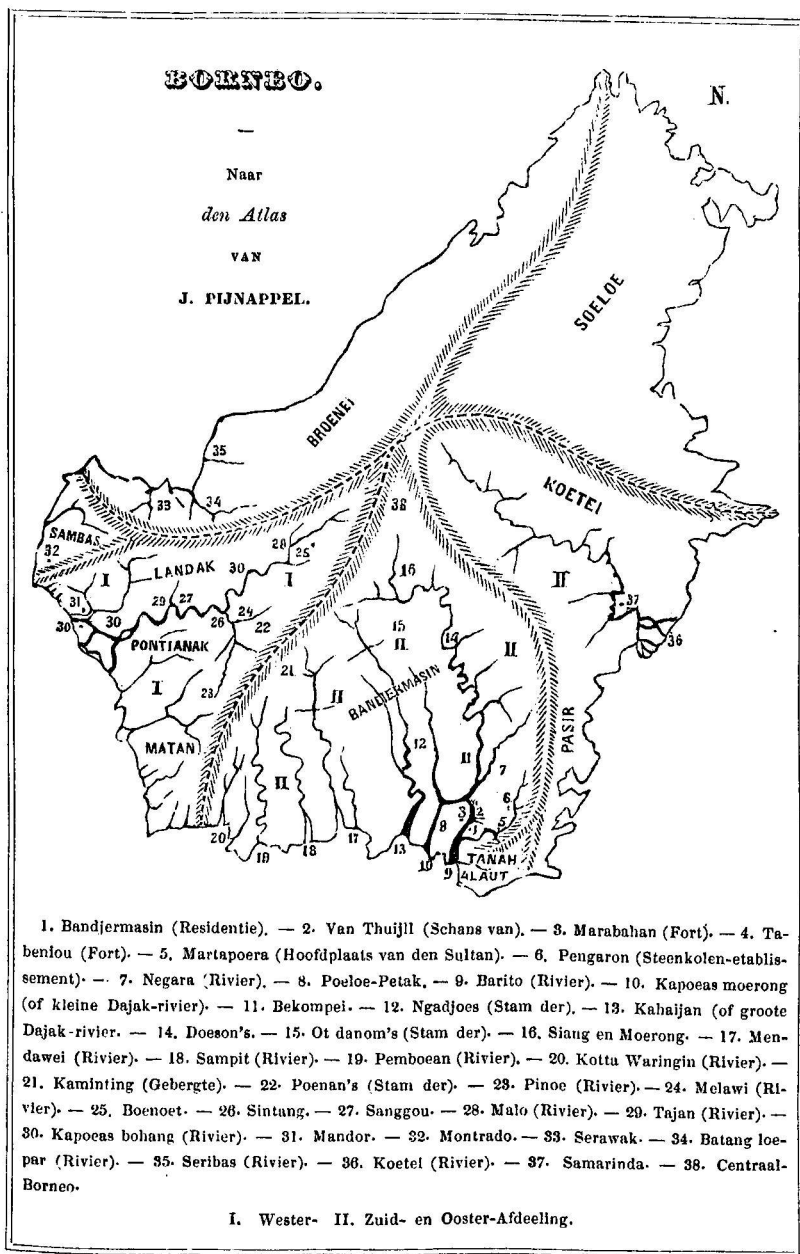
I.

Onder de vele deels nog woeste volksstammen, die op Nederlandsch grondgebied in de tropische gewesten leven, zijn de oorspronkelijke inboorlingen van *Borneo* niet de minst belangwekkende in hunne soort. In de vooronderstelling, dat hetgeen betrekking heeft op dit eiland, — met Madagaskar en Nieuw-Holland één van de grootste der wereld en zelfs vijf en een half maal grooter dan Java, — voor de lezers van het Album even veel aantrekkelijks zal hebben als de studie daarvan mij heeft opgeleverd, wensch ik hun vooral mede te deelen, wat mij over de ethnographie of liever de anthropologie zijner bewoners in het algemeen, en die der *Dayak's*, *Dajak's* of *Daijakkers* in het bijzonder, uit vele verspreide geschriften bekend is geworden. Ik heb echter nevens dien wensch een bijoogmerk: het is, om met vernieuwde erkentelijkheid opmerkzaam te maken op de vele vruchten van kennis, welke door onze land- en stamgenooten, ook in dit gedeelte van Indië, ten koste vaak van hunne gezondheid, soms van hun leven, zijn verkregen; vruchten, waarvan de moeilijke en gevaarvolle inzameling, het zij tot onze beschaming gezegd, nog altijd niet in haren vollen omvang en zeker niet algemeen genoeg in Nederland wordt erkend of gewaardeerd. Of bepaalt de kennis van Borneo bij velen zich niet slechts tot hetgeen *Fransche* geographiën, op sommige middelbare scholen, daarover leeren? namelijk: » que l'intérieur de Borneo est encore *inconnu* ” (als of de vele ontdekkingsreizen der onzen tot de fabelen behoorden); » et que ses épaisses forêts renferment des *éléphants* ” (welke dieren op Borneo juist niet

worden aangetroffen)? Anderen, die er nog meer van meenen te weten, herinneren zich, dat de »Engelschen" het ons hebben willen afnemen" (eene verkeerde voorstelling der door ons Gouvernement met weêrzin toegelatene vestiging van BROOKE op de vrije Noord West-kust). Velen eindelijk zijn bekend met het feit: »dat dit het land is van de »Koppen-snellers" (alsof Borneo geene *andere* bevolking bezat dan deze, en of het afslaan van hoofden zich alleen tot *dit* eiland bepaalde). Het spreekt van zelf, dat in dit verwijt geenszins de geleerde of geletterde wereld wordt begrepen, evenmin als onze zee-officiëren of Indische oud-gasten, noch vele anderen deze zaak voorzeker veel beter kundig dan ik, maar dat het slechts doelt op een belangrijk deel van het groote publiek, zelfs onder de beschaaftste volksklasse van Nederland, die trouwens in hare vroege jeugd, b. v. uit de *Korte geographische oefeningen* van PRINSEN, het bestaan van dit eiland niet eens *bij name* heeft kunnen leeren kennen! Intusschen werd in de laatste jaren de algemeene aandacht daarop meer en meer gaande gemaakt, zoo door de herhaalde bloedige opstanden der *Chinezen* en *inlanders* in het Westen van dit eiland, nog steeds niet ten volle door onze dapperen gedempt¹⁾, als vooral in den jongsten tijd door den *moord* der Europeanen in het Zuid-Oostelijk gebied, welke op dit oogenblik door de vereenigde krachten onzer land- en zeemagt aldaar wordt gewroken. Meer zal gewis niet noodig zijn om de belangstelling mijner lezers in te roepen; wel vraag ik verschooning voor het onvolledige dezer Schets.

Het zal naauwelijks behoeven gezegd te worden, dat inderdaad een groot deel van Borneo nog altijd eene *terra incognita* mag heeten. Dit betreft intusschen meer bepaald de Noordelijke helft van dit eiland en zijn centraal gedeelte. Het meest is bekend van de Wester-Afdeeling; veel ook van het Zuid-Oostelijk gebied. Behalve aan tal van opnemingen der kust-streken en rivier-monden door onze marine-

¹⁾ Nog ten vorigen jare moest in het Sintang'sche eene militaire expeditie naar den boven-Melawi worden uitgezonden.

officiëren en hydrographische ingenieurs, is men voor de kennis van den toestand der binnenlanden veel verplicht aan de reizen en ontdekkingen van den kolonel HENRICI, den majoor G. MULLER, den mijn-ingenieur VON GAFFRON, den resident VAN LIJNDEN, de luits. ter zee GROLL, BLECKMANN, SMITS, verder van de H.H. BROOKE, VON DEWALL, EVERWIJN, HORNER, KEFFEL, KORTHALS, MAIER, ook aan die van Mevr. I. PFEIFFER en vele anderen, maar zeker niet het minst aan die van Dr. SCHWANER, wiens uitnemende *Beschrijving van Borneo* ¹⁾ mij als hoofd-leidraad tot de bewerking van dit opstel heeft gediend. Hem komt de eer toe, het eerst (in den jare 1847), van *Bandjermasin* uit, door de deels zoo gevreesde, nog barbaarsche binnenlanden heen, tot Pontianak toe, Borneo als het ware midden door te hebben gereisd. Kort vóór hem evenwel had de heer VON GAFFRON reeds eene dergelijke reize volbragt, doch op eene eenigzins mindere schaal, in zooverre hij oorspronkelijk meer de rivieren en kustlanden ten Zuiden, Mendawei, Sampit, Pemboean, bereisde en eerst van Kotta waringin uit, langs de Pinoe-rivier, Sintang mogt bereiken, van daar insgelijks naar Pontianak afzakkende. Vroeger nogtans dan deze zoo verdienstelijke mannen, (in 1825), had GEORGE MULLER, daartoe in staat gesteld door den voor de wetenschap zoo ijverigen Gouverneur-generaal VAN DER CAPELLEN, het nog grootschere plan opgevat, om veel hoger, van de Oost-kust uit, langs de Koetei-rivier, dwars door midden-Borneo heen, naar het Westen door te dringen, tot eene plaats, welke

¹⁾ BORNEO, *Beschrijving van het stroomgebied van den Barito en reizen langs eenige voornamste rivieren van het Z. O. gedeelte van dat eiland*, door Dr. C. A. L. M. SCHWANER, in 2 deelen met platen, lang na des schrijvers dood, in 1853 uitgegeven door bezorging van Dr. J. PIJNAPPEL, te Amsterdam bij VAN KAMPEN. De hoofdverdienste van zijn werk, waarbij wij evenwel hier niet zullen stilstaan, is gelegen in het opnemen van het terrein, van de formatie en den loop der door hem bereisde rivieren, in verband met de daarvan deels afhankelijk zijnde handels-communicatiën, en met de voortbrengsels van den bodem en der industrie. Geologie, geographie, deels ook klimatologie, alsmede ethnographie hebben daarbij de bijzondere onderwerpen zijner nasporingen uitgemaakt. Voor de botanie en zoölogie daarentegen wierpen zijne reizen slechts weinig beteekenende vruchten af. — Dankbare erkenning verdient de even vlijtige als geleerde bewerking van den heer PIJNAPPEL, die dit blijvende en klassieke letterkundige monument voor SCHWANER oprigte, waardoor onze bekendheid met dit gedeelte van Ned.-Indie zoo zeer is verrijkt.

hij aldaar ten vorigen jare, van de tegengestelde zijde uit, vooraf had opgenomen; een voornemen, hetgeen hem dan ook nagenoeg was gelukt, toen hij één der uiterste takken van den Kapoeas bohang, de rivier Boengha (?), afreizende, op eene niet nader beschrevene, doch verraderlijk genoemde wijze, ongelukkig vermoord werd! SCHWANER mogt gelukkiger slagen. Hij vertoefde van 1843 tot 1848 op Borneo en volbragt daar tot tweemalen, op gouvernements-last, belangrijke en langdurige reizen in de binnen-landen, ter opsporing vooral der destijds nog weinig bekende natuurlijke mineralogische rijkdommen van het land. Zijne eerste ontdekkings-reis betrof den midden- en boven-Barito, waar hij de beide Doesons bezocht, tot in de streken van Siang en Moerong en tot de landen der zwervende Ot danoms doordrong. Langs den Kapoeas moerong (of kleine Dajak-rivier) leerde hij de levenswijze der Ngadjoes kennen, een uitgebreiden stam, waarmede hij veel in aanraking kwam. In het tegenwoordig eene zoo bedroevende vermaardheid verkrijgende rijk van Bandjermasin, bereisde hij een aantal kleinere rivieren, vooral de Negara met zijne spruiten, alsmede Poeloe-petak, Bekompei en onze aan de bezittingen des Sultans van Bandjermasin grenzende gouvernements-landen. Ofschoon ons gezag in dezen zich, — volgens eene opmerking van HELFRICH ¹⁾, — op ongeveer een twintigtal dag-reizen van de kust verliest, nam SCHWANER destijds nog groot ontzag waar voor de Hollandsche vlag, welke hij aan verscheidene hoofden ten geschenke achterliet. Op die reis overkwam hem ook geen het minste leed van de zijde der inlanders. Wel had hij eenige gevaren met andere reizigers gemeen, zoo als aanvallen van moeras-koorts en bezwaren in de riviervaart; ook waren er soms groote moeilijkheden te overwinnen in

¹⁾ *Schets eener geneeskundige plaatsbeschrijving van de Zuid- en Oostkust van Borneo*, door C. HELFRICH, in het zoo lofwaardig *Geneeskundig Tijdschr. v. Ned. Indië*, onder hoofdredactie van G. WASSINK, Deel VII, Afl. 3, 1859. Sedert eenigen tijd als officier van gezondheid bij de bezetting van Bandjermasin gedetacheerd, is schrijver in de gelegenheid geweest, onder anderen eene rijke kennis op te doen van de huisvesting, voeding, karakter, zeden en gewoonten der inboorlingen. Wat de Dajak's betreft, beschrijft hij echter meer de reeds belangrijk gewijzigde bewoners van den beneden-Barito, alwaar deze dan ook in geen deelen den eenigen volkstam uitmaken, zoo als nader zal worden uiteengezet.

het bekomen van voedsel of nachtverblijf in de weinig bevolkte bovenlanden, vooral wanneer de kampongbewoners bij zijne aankomst zich reeds ter rust hadden begeven, of wanneer hunne *adat* (zedes en gewoonten) hun niet veroorloofde, op dien tijd vreemdelingen op te nemen. Eens overnachtte hij, gedurende een' hevigen storm, in eene oude hut op palen, die ter naauwernood bestand was tegen het onstuimige weder, een ander maal in een kampong, waar een op handen zijnde nachtelijke overval van een' vijandigen Dayak-stam te gemoet werd gezien. Op het einde zijner tweede reis, langs het stroomgebied van den Kahajan (of groote Dajak-rivier), in de nabijheid van den waterscheidenden bergketen Kaminting, en bij den oorsprong van den boven-Melawi in het Westen, werd zijne reis gevaarlijker. Soms had hij met kennelijken onwil der hoofden te strijden; eens werd hij nog bij tijds verwittigd, dat men het op zijn leven had toegelegd; een ander maal liepen zijne hem in de binnenlanden toegevoegde koelie's (of bedienden) weg, op gevreesde punten zijner reis. In de bosschen van de Poenans (een zwervende Dayak-stam, die, naar men wil, uit uitgewekene bewoners van centraal Koetei bestaat), werd zelfs één zijner inlandsche reisgezellen door een' giftigen pijl gedood! Dit was één der redenen, waarom de koelie's hem soms verlieten, of ook uit de ligt begrijpelijke vrees, dat zij er met hun leven voor zouden moeten boeten, wanneer SCHWANER zelf werd vermoord. De hoofden vreesden meermalen van hem, dat hij door het Gouvernement was uitgezonden, om de achterstallige hoofdelijke belastingen in te vorderen; anderen, dat hij hun verblijf verraden zou aan hunne vijanden. Nog anderen waren beducht, dat zijne tegenwoordigheid ziekten of onheil over hen of de hunnen brengen zou. Niettegenstaande dit alles mogt het SCHWANER gelukken, — even als VON GAFFRON, — om ongedeede Sintang te bereiken, van waar de reis tot Pontianak, langs het meer bevolkte en rustige gedeelte van den Kapoeas bohang, geene verdere gevaren meer schijnt op te leveren. Overigens hebben, van *Pontianak* of *Singtang* uit, ook VAN LIJNDEN en GROLL ¹⁾, alsmede laatstelijk

¹⁾ *Aanteekeningen over de landen van het stroomgebied der Kapoeas* (Westelijk Borneo), van Mr. D. W. C. BARON VAN LIJNDEN, resident van Timor en J. GROLL, luit. ter zee 1 kl., in *Natuurkundig Tijds. v. Ned. Ind.*, onder hoofd-redactie van P.

CROOCKEWIT (deze ter nadere hoogte-bepaling van den berg Klam), grootere of kleinere togten in de westelijke binnenlanden der Dajak's, zonder levensgevaarlijke ontmoetingen, ondernomen en volbragt. Belangrijke mededeelingen geeft verder H. KEPPEL, in zijne beschrijving der togten van J. BROOKE en hem zelve naar en door N.W. Borneo, waarin BROOKE's nederzetting te Serawak en de binnenlandsche expeditiën der Engelschen tegen de beruchte zeeroovers dier streken, in een in 1846 uitgegeven boekwerk van twee deelen, »*Togten naar Borneo*», worden vermeld. Van die plaats uit heeft MEYER, in 1851, hare niet onbelangrijke reizen in de binnenlanden ondernomen. In hare »*Tweede reis rondom de wereld*», — die zij uit erkentelijkheid heeft opgedragen aan »de Nederlanders in Indië», doch waarin zij ook den »Radja" BROOKE bovenmate prijst, — vindt men behalve andere reizen vooral vermeld haren togt langs de rivier Batang loepar landwaarts in. Op de inlandsche wijze gekleed, trok zij te voet het gebergte van dien naam over, daalde aan de andere zijde weder af, dwars door de onafhankelijke Dayak-stammen van Landak, en bereikte, als andere van hare voorgangers, ongedeerd het stadje Sintang. In het geheel bragt zij ruim vijf maanden in dit gedeelte der wereld door en zwierf, vaak slechts door weinige bedienden vergezeld, inderdaad met grooten moed, zoo ver zij kon, de westelijke binnenlanden door, inzonderheid om daar de Dayakkers in hun huiselijk leven gade te slaan, hoezeer haar zulks door verscheidene Europeanen bij herhaling was ontraden. Groote gevaren heeft zij daarbij niet geloopt, want het schijnt, dat eensdeels de invloed van BROOKE's naam haar beveiligde, anderdeels de omstandigheid, dat men haar, zoo als zij zelve zegt, voor »eene heilige», of, zoo als anderen beweren, voor »eene krankzinnige" hield, onder welken titel zij ongedeerd van hare

BLEEKER, II Jaarg. 1851. In hunnen uitstekenden en in vele andere opzigten verdienstelijken arbeid wordt zelfs een algemeen overzicht gegeven van dit gedeelte van Borneo; niet alleen de beneden Kapoas, met de rivieren Landak, Tajan en vele anderen, maar ook een deel der Melawi, en zelfs de Malo-rivier, boven Boenoet, worden door hen met groote naauwkeurigheid, politisch, commercieel, statistisch, geographisch, ethnographisch, enz. beschreven, onder opgave der levenswijze zoowel van de afhankelijke als vrije Dajakkers. — Verscheidene andere jaargangen van hetzelfde uitmuntende Tijdschrift gaven mij overvloedige gelegenheid, daaruit nog veel wetenswaardigs voor dit opstel te putten.

vele aanrakingen, soms zelfs met in oorlog zijnde Dayak-stammen, is afgekomen. Ook kwam de bevreemdende indruk van op die plaatsen eene blanke vrouw te zien, haar te stade, maar niet minder haar noodleugen, dat zij met opzet daar gekomen was om medicijnen te zoeken, iets hetgeen door hare jagten op natuur-historisch gebied schijnbaar bewaarheid werd.

Eenige der voornaamste bijzonderheden nu, welke door de genoemde reizigers en schrijvers omtrent de Zuidelijke helft van Borneo, zoo in het Oostelijk als Westelijk gebied, over dit eiland en zijne bewoners, zijn opgeteekend, wil ik thans in eenige hoofdtrekken te zamen vatten. Het is mij daarbij opmerkelijk voorgekomen, dat deswegens onder hen in de hoofdzaken eene zeer groote overeenstemming doorstraalt, waardoor voorzeker de waarheid hunner opgaven onderling aanmerkelijk wordt gestaafd.

Het reizen op Borneo. — Dit geschiedt hier op eene zeer eenvoudige en eentoonige wijze; althans men kan de binnenlanden niet anders bereizen dan langs den waterweg. Men verkiest daartoe de zoogenaamde *djoekons*, vaartuigen die aan Borneo eigenaardig zijn. Gemaakt van een' uitgeholden boomstam, die door water en vuur is uitgezet, gelijkt dit vaartuig, hoewel niet zoo sierlijk zijnde, veel op de lange en smalle *kaïks* van Konstantinopel. Ze zijn van 40 tot 60 voeten lang en loopen voor en achter scherp uit. Als te paard zit schrijelings over den voorsteven een roeijer of pagaaijer, die maat en toon der beweging aangeeft en op den uitkijk is gesteld. Achter hem zitten ter wederzijden van 5 tot 8 roeijers, van hunne pagaaijen voorzien, op de onder hen gekruiste beenen. Over de geheele lengte bevindt zich een dak van biezen of riet (*atap*) op steiltjes, hetwelk de roeijers en passagiers tegen zon en regen beschut. Achter het verblijf der eerstgenoemden volgt dat der laatsten en is voorzien van atappen schermen of valpoorten op zijde, welke men naar gelieven kan opzetten. Met een matje gedekt vleit men zich, op een matras en van de noodige kussens voorzien, langscheeps neder. „Inderdaad, zegt BLECKMANN, aan wien ik deze beschrijving ontleen¹⁾, de inboorlingen reizen alzoo met Romeinsche weelde. Ge-

¹⁾ Een bezoek van de steenkolenmijn van Pengaron, door G. M. BLECKMANN, luit.

lijk deze voorheen medebragt, dat men bij den maaltijd aan tafel lag, zoo reizen de Borneërs (of Borneoten) niet dan liggende. Ook wij volgden dit uitlokkende voorbeeld, kozen de gemakkelijkste houding, en mij althans bevielen de regelmatig zacht schokkende beweging en daarbij snelle vaart, bij deze manier van reizen, buitengemeen. Voor en achter de schermen latende vallen, bevindt men zich in een klein, doch net en luchtig vierkant kamertje, tegen elken nieuwsgierigen blik beveiligd. Achter dit kajuitje zijn nog eenige pagaaijers geplaatst, en even als de voorman zit de pagaaijer-roerganger dwars over den achtersteven. Wij hadden 16 Daijaksche roeijers. Met groote bedrevenheid deden zij 2 à 3 slagen in de sekonde, en de alzoo verkregen snelheid werd door BLECKMANN op 1½ mijl in het uur geschat." In zulke djockons nu brengen onze natuur-onderzoekers op Borneo soms maanden, zelfs wel een jaar lang, door, op hunne gevaarlijke togten door de binnenlanden. De gevaren, welke de riviervaart zelve hierbij aanbiedt, zijn gelegen in het ontmoeten van afdrijvende boomstammen, overhangende takken, rotsblokken of klippunten, vooral ook sterke stroomen met draaikolken of zoogenaamde »trekkingen", waarin, volgens veler ondervinding, in het bijzonder die van KEPPEL, de prauwen ligtelijk omslaan.

Eene groote en hier zeer algemeene landplaag is de kwelling door muskieten; insgelijks moet men tegen de vele krokodillen zeer op zijne hoede zijn. Van andere nadeelen door schadelijke of wilde dieren vind ik voor Borneo weinig vermeld door de reizigers. Bij de gedeeltelijke overland-togten kunnen echter de vele giftslangen gevaarlijk zijn. De meeste schrijvers, die dit eiland hebben bereisd, betuigen overigens hunne bevreemding over de betrekkelijk geringe bevolking met dieren. In de wildernissen nogtans moet men soms op zijne hoede zijn voor den rhinoceros, den buffel en het wilde zwijn. Olifanten worden niet aangetroffen, wel herten. Van groote tijgers worden mede geene, van tijger-katten slechts enkelen gezien. Bekend is het, dat onderscheidene eigene beer- en aap-soorten daar te lande worden gevonden, onder

ter zee 2 kl., in *Natuurk. Tijds. v. Ned. Ind.*, jaarg. I, 1850. Aan de Oostkust bezocht hij ook Samarinda, aan de Koetei-rivier; hij vond die rivier doodsch, de bevolking angstig; daar heerschen, zegt hij, in tegenoverstelling van het Bandjersche, gebrek aan kracht en wetten, diefstal en moord.

de eersten de kleine zwarte beer, onder de laatsten voornamelijk de orang-oetang. Gemis van paarden, die op Borneo zelf niet voorkomen en alleen door de vorsten of door industriëlen van Java of elders worden aangevoerd, doch moeilijk of niet zijn voort te kweken, belet den reizigers van rij- of voertuig gebruik te maken. Draagzetels schijnen mede niet in gebruik. Het reizen langs de rivieren heeft voor het overige dit voordeel, dat men daardoor in aanraking blijft met de bevolking, wier woningen voor een groot deel in verspreide dorpen of vlekken, in de onmiddelijke nabijheid der rivier-oevers zijn gelegen, alsmede met de op vlotten als anderszins reizende Maleische kooplieden der kustlanden, hetgeen SCHWANER, die de landtaal niet magtig was, gelijk de meesten, zegt hem van onberekenbaar nut te zijn geweest in het tolken-verkeer met de inboorlingen. Hoogst onaangenaam daarentegen zijn vooral op het water de vele en hevige onweersstormen en stortbuijen, waaraan Borneo, even als, daarmee in verband staande, aan rivieren, rijker schijnt dan eenig ander eiland van den O. I. Archipel, zooals nader blijkt uit HELFRICH's opgaaf, dat hier tot 230 en meer regen-dagen in het jaar kunnen worden geteld! De vaart stroomopwaarts wordt daardoor soms plotselings hoogst moeilijk. De *kleur* van het water verkrijgt dan soms op eens een tint als van donkere koffij of zelfs van inkt. Dit wordt door verschillende reizigers toegeschreven aan de plotselinge inmenging van ontzaggelijke hoeveelheden overblijfsels van verrotte bladeren en andere planten-deelen uit de bosschen. Mevr. PFEIFFER merkt echter daaromtrent aan, dat zij onder anderen op Ceram, waar de rivieroevers niet minder met digte wouden zijn begroeid, die kleur nimmer heeft waargenomen. Kan het ook niet zijn, dat de vele en uitgebreide steenkolenbeddingen, welke in Borneo soms op meer dan eene plaats onmiddelijk aan de rivier-oevers zijn gelegen, iets toebrengen tot deze kleur? Eene andere nog meer belangrijke waarneming werd op deze rivier-vaarten door SCHWANER gemaakt. Zij betreft de dus te noemen *water-musiek* dier rivieren! Dit even merkwaardig als aantrekkelijk verschijnsel schijnt als bij uitsluiting te worden vernomen in de uitmondings-takken. Het bestaat uit een eigenaardig melodieuze geluid in de

diepte van het water voortgebracht, nu eens sterk en aanhoudend, dan kort en afgebroken. »Het is als een sirenen-zang, dien men van onder den water-spiegel hoort oprijzen, soms vol en krachtig, gelijk orgel-toonen, soms zacht en smeltend als de melodiën, die door de suizende koeltjes aan de bekende Aeolus-harp worden ontlokt." Eene natuurkundige verklaring van dit verschijnsel is niet gemakkelijk te geven. Ofschoon het verschilt van het bekende kabbelen der golven tegen het vaartuig, staat het toch eenigzins in verband met het vaartuig zelf, daar het geluid zich tot den omtrek daarvan bepaalt. SCHWANER vraagt, of het een wrijvings-geluid kan zijn van het brakke water over den vasten grond? De inboorlingen schrijven het eenvoudig toe aan de vermenging en doordringing van het zoete rivier-water, met en door het zooveel zwaardere zee-water, — en inderdaad, hoe verder de zee-stroom in de rivier-monding opklimt, des te dieper landwaarts in kan deze schoone, doch raadselachtige »water-muziek" worden vernomen.

Bevolking. — Wanneer van de bewoners van Borneo sprake is, dan zou men zich zeer vergissen, indien daarbij alleen aan de zoogenaamde koppensnellers of *Dayakkers* werd gedacht. Deze zijn wel is waar de oorspronkelijke inboorlingen of aborigines, doch worden in het ons bekende gedeelte, even als de roodhuiden in Amerika, al meer en meer verdrongen door de vreemde kustbewoners, gedeeltelijk Maleijers, afkomstig van Java, Celebes, enz., gedeeltelijk Chinezen, die zich van lieverlede op dit eiland hebben genesteld, en even als de Europeanen of reeds lang voor dezen, de rol van overheerschers der inboorlingen hebben vervuld. Geen der Sultans van Borneo is dan ook Dajakker; die zijn allen Maleijers, Mahomedanen alzoo, welke zich, behalve hunne eigen volgelingen, ook een groot deel der Dajaks hebben afhankelijk weten te maken, onder welke verscheidene zoo vorsten als stammen thans zich door aanneming van het Mahomedaansche geloof in de Maleijers hebben opgelost. Andere stammen staan in het midden, den overgang makende van de beneden- tot de bovenlanden, met meer vaste kampongs en eigene rijstvelden, en zijn ten deele cijnbaar aan de Sultans. Nog andere, de vrije of onafhankelijke stammen der binnenlanden, leiden een geheel zwervend leven en

houden zich in ontoegankelijke bergstreken of digte bosschen op, zonder vast verblijf, zonder groente-tuinen of rijst-velden aan te leggen, van roof of natuurlijke voortbrengselen levende. Ieder Dayak-stam heeft een eigen opperhoofd, en bij de vrije Dayaks is iedere kampong als het ware een afzonderlijk staatje. Deze zijn zeer dikwijls onderling in oorlog, elkander vernielende. Eensdeels hierdoor, anderdeels door vreemde overheersching schijnt het aantal der oorspronkelijke inwoners op den duur afnemen. Zoo zou, volgens BROOKE, in de omstreken van Serawak, in een tiental jaren, het getal Dayaks nagenoeg voor de helft versmolten zijn. Zoowel deze als vele andere dusgenoemde statistieke becijferingen zijn bij zoo zwervende menschen en bij zoo vele niet cijnsbare binnenlandsche stammen, overigens weinig te vertrouwen, althans zeer onzeker. Van daar de groote verschillen in de cijfers; zoo gaf vroeger VON KESSEL op, dat de bevolking van het stroomgebied der Kapoeas (bohang) in West-Borneo 550,000 zielen bedroeg, terwijl eenigen tijd later GROLL en VAN LIJNDEN niet hooger konden komen dan tot ongeveer 170,000 zielen, verdeeld in 140,000 Dayaks, ruim 20,000 Maleijers, ruim 3000 Chinezen, enz., onder welke laatsten toch zeker het als 't ware afzonderlijke Chinesche staatje Mandor wel niet mede gerekend zal zijn. In elk geval is hier de verhouding der bevolking tot den grond zeer ongunstig; deze is volgens berekening der laatstgenoemden per □ geographische mijl, voor eene der provinciën (Sangouw), zelfs nog minder dan $\frac{1}{4}$ de gedeelte der karige bevolking bij ons in Drenthe. Voor de Zuid Ooster Afdeling, het Rijk van Bandjermasin en ommelanden, loopen de opgaven mede uiteen, doch in een tegenovergestelden zin. Volgens SCHWANER zou daar de bevolking slechts op 60,000 zielen te schatten zijn, waarvan niet meer dan één vijfde Dayakkers; PIJNAPPEL echter noemt dit cijfer de helft te klein, en rekent die op 120,000 zielen. Misschien worden door hem alleen de Vorsten-landen bedoeld, althans HELFRICH's jongste bericht, ontleend aan eene telling van 1853, klimt tot een veel hooger cijfer. Op het grondgebied des Sultans leefden destijds 160,000 zielen, zijnde »inlanders" of Bandjerezen en Maleijers; in de overige Gouvernements-landen (Tanahlaut, Bekompei, Poeloe-petak, West-oever van den Barito, stroomgebied van den Kapoeas moerong, den Kahajan,

den Mendawei, den Sampit) nog ruim 25,000 »zwervende" Bandjerezen, ongeveer 1500 Chinezen en Arabieren en eindelijk ruim 85,000 Dayakkers, een totaal vormende van ruim 271,000 zielen.

Bij de overweging der betrekkelijk sterke bevolking van Bandjermasin zelf, viel mij de buitengewoon geringe sterkte aan Europeanen op dit verwijderd grondgebied scherp in het oog, althans kort vóór den tegenwoordigen opstand aldaar, tijdens HELFRICH zijne statistieke opgaaf schreef. Hij spreekt van niet meer dan 98 *Europeanen*, hieronder zelfs de kleurlingen, vrouwen en kinderen (een 50tal) medegerekend! En nogtans heeft de versterkte hoofdplaats eene kazerne, die oorspronkelijk bestemd was voor 100 man en 3 officieren. Het blijkt niet, dat in de bezetting van het op eenigen afstand gelegen fort Marabahan destijds was voorzien, evenmin als in die van de onmiddelijk nabij liggende schans van Thuyll. Wel lees ik bij HELFRICH, dat zelfs de communicatie-weg tusschen de hoofdplaats en deze schans »sedert de laatste jaren" niet meer begaanbaar was! Geen wonder, dat de opstandelingen daar later onverhoeds zijn binnen gedrongen. Wel lees ik, dat het oude Portugesche steenen fort Tabeniou, op Tanahlaut, insgelijks sedert 1855 door de onzen geheel verlaten was, zonder het zelfs te hebben geslecht! Geen wonder, dat de opstandelingen zich daarin hebben genesteld, en dat het sedert aan onze dappere marine groote moeite heeft gekost hen daaruit te verdrijven. Kort vóór den moord der Europeanen in het Rijk van Bandjermasin schijnt de noodige voorzigtigheid der onzen daar op eene onbegrijpelijke wijze uit het oog te zijn verloren, te meer onbegrijpelijk, wanneer men nagaat, dat ons Gouvernement op de hoofdplaats daarvan eene rijke stapelplaats van steenkolen bezit en dit onmisbaar product, oven als de ontginning zelve, de residentie, de zendelingen, de vlag te beschermen had ¹⁾. Men kan zijne oogen naau-

¹⁾ Het blijkt alzoo voor de Bandjerezen geene roemrijke overwinning te zijn geweest, een 50 à 60tal dier Europeanen, nagenoeg weerloos, te hebben vermoord. Onder dezen verneem ik, dat ook de Officier van gezondheid DIEPENBROEK, gedetacheerd bij de beroemde steenkolenmijn Pengaron, heeft behoord, alsmede dat aan de uitmonding der Kahajan het lijk van den zendeling HOFFMEISTER met zijne vrouw is komen afdrijven, insgelijks aan die der Kapoeas moerong dat van den zendeling WIEGAND met vrouw en kind!

welijks gelooven, wanneer men, naast zulke berigten, vroeger bij SCHWANER en thans bij HELFRICH, leest van de »bij de inlanders bestaande vrees en ontzag» voor ons Bestuur. Was daartoe ons stoffelijk en zedelijk overwigt, kort vóór het uitbreken der onlusten, voldoende gehandhaafd? Of was men niet ingeslapen dáár, waar men, onder den drang van het bekende en ontwakende fanatisme eener grootendeels Mahomedaansche bevolking, niet eens sluimeren mogt? Van dezen toch, van de Mahomedanen, de Bandjerezen uit de omstreken van Martapoera, de residentie des Sultans, niet van de eigenlijke Dajaks der binnenlanden, schijnt deze bloedige opstand te zijn uitgegaan.

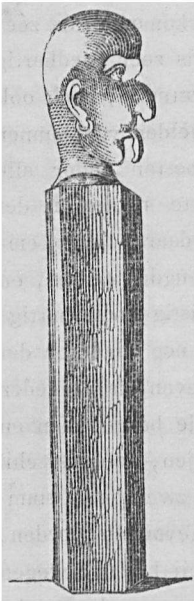
Naam, ras, karakter, taal, schrift, godsdienst. — Aande »Dajakkers» wordt door de Europeanen wel algemeen die collectief-naam toegelegd, als aan een eigenaardig deel der Borneoten, doch onderling bezigen zij dien niet gelijkkluidend. Behalve dat zij zich onderscheiden in land- en zee-Dajakkers, welke laatsten meer aan de kusten wonen of zeeroof drijven, dragen de stammen der verschillende districten verschillende andere namen, vooral in de bovenlanden, zoo als die van Kajans, Poenans, Pari's, Ngadjoes, Ot danoms, enz. enz. Nogtans hebben deze allen veel gemeens met elkander, wat den algemeenen ligchaams-bouw betreft. Zij behooren allen tot het Maleisch-polynesische ras, ofschoon zij niet tot de Papoes kunnen worden gebragt, daar zij, onder anderen, geen stijf gekroesd, maar lang en glad hoofdhaar bezitten. Dit is evenwel wreed op het aanvoelen en zwart van kleur. Bij wijze van vermoeden, geput uit sommige van hunne gebruiken en eenige eigenaardigheden in hunnen tongval, zijn zij overigens in meerdere of mindere mate overeenkomstig te achten met de genoemde bewoners van N. Guinéa ¹⁾, alsmede met de Alfoeren van Celebes, zelfs met de Batta's van Sumatra.

¹⁾ Bij het lezen der schoone *Bijdrage tot de kennis der Noord- en Oost-kust van Nieuw Guinea*, door G. F. DE BRUYN KOPS, Luit. 1. Zee, in *Nat. Tijds. v. Ned. Ind.* I Jaarg. 1850, trof mij de groote overeenkomst tusschen de Papoes en de Dayakkers niet alleen in hunne zeden en gewoonten (tatoueren, koppensnellen), in hun karakter en huiselijk leven, maar ook in hunne Godsdienst of bijgeloof, in hunne bezigheden, woningen, kleeding, voeding, genotmiddelen, enz.

Hunne lichaamslengte is niet van de grootste; gemiddeld meten zij 1,5 Ned. el. Ook zijn zij niet bijzonder gespierd, vooral niet aan de onderste ledematen, door het veelvuldig zitten in hunne prauwen. Van een goed gevormd figuur, is hunne huidkleur slechts lichtbruin; zelfs nadert die van de vrouwen der boven-Dajaks naar het blanke. De neus is beter van vorm dan die der Maleijers; kin en onderkaak zijn ook minder breed. Zij zijn vrij vlug van begrip, en door de meeste reizigers worden hunne zeden, hun gedrag en karakter veel verheven boven die der Maleische kustbewoners. Men prijst hen als eenvoudig, betrouwelijk, gastvrij, vrijmoedig en voorkomend, als zeer liefstallig voor hunne vrouwen en kinderen, zelfs als zeer goedhartig en zachtzinnig! Vooral BROOKE, KEPPEL, IDA PFEIFFER, doch ook VAN LIJNDEN en GROLL, wedijveren in het vermelden van hunnen lof; de drie eersten roemen hen zelfs als »de besten onder alle wilde volken der aarde" of als »de beminnelijkste menschen der wereld"! SCHWANER, hoezeer voor een groot deel daarmede instemmende, legt hun intusschen mede niet weinige ondeugden te last, en HELFRICH noemt ze veelal wraakzuchtig, toornig, listig en lafhartig, doch voegt hij er verzachtenderwijze bij »overigens nog kinderen der natuur." Het kan zeer wel zijn, dat het karakter, even als de zeden der Dajakkers, in het Westen en het Oosten, in de bergstreken en aan de kustlanden, onder de afhankelijken en vrijen, veel verschil kan opleveren. Zeker is het, dat er onder de zwervende stammen, die zich niet op den rijstbouw toeleggen, gevonden worden, welke niet veel te vertrouwen zijn, en wij zullen bij het overwegen van het »koppensnellen" aanleiding genoeg vinden, om vele Dajakstammen ook van eene geheel andere dan goedhartige zijde te leeren kennen. Dit intusschen staat vast, dat men hen niet geheel beoordeelen mag alleen uit het gezichtspunt van dit wreede volksbedrijf.

In het onderling verkeer, waarbij zij ongemeen veel houden van dansen, deels als het tandakken der Javanen, van zingen, op eene hoogst eentoonige wijze, van feesten, waarbij zeer veel palmwijn of »toewak" wordt gedronken, maken zij zeer veel gebruik van eene sterk sprekende gebarentaal of mimiek. Letterteekens of schrift bezitten zij daarentegen in het geheel niet. Naar hunne volksverhalen, die zeer talrijk

zijn en zelfs poëtisch, hebben hunne voorouders wel zulke teekenen gehad, maar die ingeslikt en hierdoor met het ligchaam vereenigd en zijn deze alzoo veranderd in het geheugen! » Inderdaad, zegt SCHWANNER, het geheugen der Dayakkers is bewonderenswaardig en hunne vele overleveringen dragen over het algemeen den stempel van groote overeenstemming." Of zij eenig begrip van Godsdienst hebben, is betwijfeld, onder anderen door MEVR. PFEIFFER, terwijl anderen bepaald meenen, dat zij afgodsbeelden huldigen. Dat zij werkelijk beel-

den bezitten, dat zij daarom heen hunne dansen uitvoeren, dat zij daarnevens dieren, zelfs menschen offeren, dat zij de zoodanige, van hout bewerkt, zeer ruw en met de wonderlijkste aangezigten, op hunne begraafplaatsen stellen, onder de namen van »hampatangs" of »ambatangs", dit wordt door velen bevestigd en kan men op twee plaatsen bij SCHWANNER zien afgebeeld. Hij teekent ze kolossaal en met uit den mond hangende, zeer lange tongen. Kunnen deze, ook door VAN LYNDEN opgemerkt, misschien als een overblijfsel zijn aan te merken van de zoogenaamde lingam-dienst hunner Hindou-sche voorouders? Sommigen ontkennen dit geheel en zien daarin geene afgodsbeelden, maar eenvoudige afbeeldingen van de gestorvenen zelve of wel van hunne bedienden of boedaks. In het eerste geval hebben zij ten doel, dat de kwade geesten die beelden zullen kwellen in plaats van hen; in het laatste geval, dat de geesten dier bedienden hunne overle-

denen zullen volgen. — Zeker is het, dat zij geen algemeen vorm van godsdienst hebben, en dat deze, als een veelvoudig pantheïsme, bij de verschillende Dayakkers verschilt. Zoo leest men, dat in 't Zuid-Oostelijk binnenland vijf Hemelen, in de nabijheid van vijf groote meren, op steeds hoogere bergen gelegen, worden aangenomen; zoo in 't Westelijk gebied, dat zij een zevental Goden zouden aanroepen. Tempels ziet men nergens opgericht. Eigenlijke priesters worden onder hen niet gevonden. In het Zuid-Oosten echter wordt de plaats van dezen ten deele bekleed door vrouwen, die den naam dragen van

bilians. Dit zijn vreemdsoortige wezens, voor een deel waarzegsters en geneeskunstoefenaressen, voor een ander deel openbare danseres-
sen van eenen zeer onzedelijken levenswandel. — Ten hoogsten bijgeloovig hechten de Dajaks ontzettend veel aan den invloed van goede en kwade luchtgeesten en spoken, aan allerlei talismans en vooral aan voorteekenen, die door sommige wigchelaars-vogels (vogel »*lang*”, vogel »*antang*”, waarschijnlijk sperwer- of valken-soorten) en andere dieren, b. v. de krokodillen, worden gegeven. Ook droomen hebben bij hen eene hooge beteekenis, en, zonder dat dit een en ander gunstige teekenen oplevert, worden geene belangrijke onderne-
mingen of togten ondernomen. Twijfelachtige omstandigheden laten zij dikwijls beslechten door eigenaardige Gods-gerigten (vuur- en water-
proeven als anderszins). Vele misdrijven worden alleen met geld-boe-
ten gestraft. In de laag-landen hebben zij veel in gebruiken en ook ten deele in kleeding met de Maleijers gemeen, hetzij door of na hunnen overgang tot het Mohamedanisme, hetzij door het onderwijs van de Europeaansche zendelingen genoten. Tot het Christendom evenwel zijn er nog slechts zeer weinigen overgegaan, in Poeloe-petak en elders. Nog voor korten tijd werden vooral daar en in andere streken der Bandjer'sche binnenlanden onvermoeide pogingen aange-
wend tot het oprigten van scholen voor de Dajaksche jeugd. Onge-
lukkigerwijze heeft onlangs de moord der zendelingen daaraan mis-
schien voor lang een treurig einde gemaakt.

(Wordt vervolgd.)